

EGY FEJEZET DAYKA GÁBOR UTÓÉLETÉBŐL

LŐKÖS ISTVÁN

1805-ben *Kazinczy* a *Magyar Kurir* hasábjain egy felhívást tesz közzé *Dayka Gábor* verseinek általa készítenő kiadásával kapcsolatosan [1]. Méltatja *Dayka* érdemeit, költészetének jelentőségét, majd arra kéri „a’ Szépnek, Jónak és Igaznak” „minden barátjait” — „a’ kikkél versei (ti. *Dayka* versei LI.) meg vagynak” —, hogy levelezés útján értesítsék őt kéziratainak, azaz a versek szövegének hollétéről. A felhívás nyomán (másképp *Kazinczy* kiterjedt levelezésének eredményeképpen) 1805-től kezdve sűrűn találkozhatunk *Dayka* névvel a *Kazinczy* által írott és a *Kazinczyhoz* írott levelek lapjain. *Kazinczy* csaknem mindenkit megmozgat az ügy érdekében s ezzel a nyelvújítás és irodalomszervezés egyik fontos kérdésévé teszi a *Dayka-hagyaték* gondozását és kiadását. 1805-től *Kis János* és *Virág Benedek* mellett *Prónay Sándornak*, *Sárközy Istvánnak*, *Nagy Gábornak*, majd *Cserey Farkasnak* stb. neve is felbukkan így a *Dayka-problémával* kapcsolatosan *Kazinczy* levelezésében.

E sorok írója egy korábbi tanulmányban vázolta az 1805-ös esztendő idevágó fontosabb adatait [2], most pedig — ezt folytatandó — közölni kívánja kutatásainak újabb eredményeit a híres Himfy-recenzió megjelenésének időpontjáig, amely lényeges fordulópont mind a nyelvújítás, mind a *Dayka-hagyaték* kérdését illetően.

**

Első helyen *Kazinczy* és *Cserey Farkas* kapcsolatát kell megvizsgálnunk; *Kazinczy* ui. 1805-ben kezdi kapcsolatait kiépíteni az erdélyi nemes úrral. Még 1803-ban, *Kozma Gergelytől* értesült *Cserey* literátus vonzalmáról: „Esett é a’ Tekintetes Urnak értésére, hogy Erdélyben, egy Magyar Journált írni szándékozó Társaság, a’ következő tagokból, ú. m. G. Bánffi Dénesből, G. Teleki Ferentz-, G. Bethlen Imrérh-, Báró Jósika János-, B. Bánffi József, G. Teleki Pál, M. Cserey Farkas, az Ifjabb-ból álván öszve, Instantiát adott be a’ F. K. Fő Kormány Széknek, hogy engedtessek Irásaikat Postán küldeni, mely Kérés az Udvar eleibe a’ Gubernium ajánlása mellett felihatott, még a Választ nem láttuk” [3].

Most — úgy látszik — a *Cserey* és *id. Wesselényi Miklós* közötti rokonság juttatja eszébe *Cserey* irodalmi érdeklődését. Még 1804 december 15-i keltezéssel írt ui. *Wesselényinek* egy hosszabb levelet, melyben kiadandó műveihez kéri annak anyagi támogatását [4]. Csaknem három hónapot várt — hiába — *Wesselényi* válaszára. Ekkor támadhatott az a gondolata, hogy *Cserey*t kéri meg: tisztázza *Wesselényinél* a dolgot: megkapta levelét, vagy sem, s mi ok miatt késik a válasszal [5]. *Cserey*nek egy későbbi (1805 március 20-i) leveléből tudjuk, hogy teljesítette *Kazinczy* kérését [6], s *Wesselényi* válasza (1805 március 18-i keltezéssel) meg is érkezik *Kazinczy*hoz [7].

Érdekes véletlen viszont, hogy maga *Cserey* is ugyanazon a napon (1805 március 6.) határozza el: levélben keresi fel *Kazinczy*t s felajánlja neki szolgálatait irodalomszervező törekvéseit támogatandó [8]. *Cserey* elhatározásának konkrét indítéka — a levél tanúsága szerint — *Kazinczy Csokonai-nekrológja* volt [9], melyben az *Csokonai* műveinek közeli megjelentetését ígéri [10].

Elképzelhető, mekkora örömet okozott *Kazinczynak Cserey* levele (benne nem győzi eléggé magasztalni *Kazinczy* literátori érdemeit!), aki Erdély egyik leggazdagabb, legtekintélyesebb nemes urának számított. A korábbiakban — egy másik dolgozatban [11] — már utaltunk rá, mit jelentett számára a dunántúli *Sárközy István* bátor melléállása — épp akkor, midőn hajdani arisztokrata barátai (Festetics, Széchenyi Ferenc) még mindig tartózkodtak tőle. Erdély arisztokratájának szimpátiája, közeledése, a vele való kapcsolatok felvételére való azonnali hajlandósága pedig mind csak növelhették önértetét, lelkesedését, sőt okozója lesz némely túlzó magasztalásnak, melyre *Bán Imre* hívja fel figyelmünket: „Kicsinyességeit, izlésének társadalmi kötöttségeit legjobban mutatja a felsőbb helyről származó dicséret miatt érzett elragadtatása. Midőn Ürményi országbíró egyik epiztoláját megkönyezi és vendégei *Kazinczy* feleségének egészségére isznak: ‚Ez oly temjén — írja Kisnek —, mellytől szédülök’ (Lev. VII. 129.). Szeretné, ha egy levelére a nádor válaszolna: ‚Nem kell kereszt, nem kell kóles, nem kell consiliariusi hangzás — de ez gyengém’ (Lev. VIII. 322.). Gróf Cziráki dicsérete is nagy meglepéssel tölti el. (Lev. X. 371.). Az ifjabb *Wesselényi Miklós* nála tett látogatását kilenc levélben írja meg (*Döbrenteinek*, *Helmecezynek*, *Siposnak*, *Berzsenyinek*, *Cserey Miklósnak*, *Gyulai Karolinának*, *Rumy Károlynak*, *Dessewffynek*, *Kis Jánosnak*), nem únva meg az együtt töltött napok művészi színezgetését. (Lev. XII. 152. skk.). Az *Erdélyi levelek* nem egyéb, mint egy nagy reprezentáció naplója, s a modern olvasóra nem egy helyen kellemetlenül hat az arisztokrata barátok tömjénezése. *Dessewffy Józseffel* kapcsolatban ez a tömjénezés olykor szinte megálazkodássá válik” [12].

Cserey említett levelére 1805 március 31-én reflektál *Kazinczy*. Válaszában kész irodalmi és nyelvújító elvekkel áll elő [13]. *Csokonait* értékeli, továbbá saját műveinek kiadásáról is említést tesz. S olyan modorban teszi ezt, mely csak legbizalmasabb barátainál volt szokása. *Cserey*t tehát végképp maga mellett érzi s csak természetes, hogy

a továbbiakban már legbizalmasabb dolgait is közli vele; bemutatja irodalmi elvbarátait (Kis Jánost, Németh Lászlót, Schedius Lajost) [14]; literátori terveiről tájékoztatja stb. Így esik szó levelezésükben *Daykáról*, illetve a *Dayka-versek* kiadásáról is.

Első ízben 1805 október 7-én tesz említést róla, mégpedig *Buczy Emil* „Ódája” kapcsán, mely *Cserey*hez íródott, s melyet *Cserey* maga küldhetett *Kazinczy*hoz *Buczy* egyéb verseivel együtt [15]. Nincs elragadtatva *Buczy* versétől: „*Buczy* Úrnak Ódája valóban sok poétai tüzrel van írva. De bár inkább szívnek érzéseit énekelni” [16]. Afféle tucat-versnek tartja, mondván: ilyen „... dicséretnek ezerszer vannak mondva, s, úgy illenek *Cserey*re, mint *Festetics*re 's más érdemes *Hazafira*, 's senkit nem interessálhatnak mást, mint *Cserey*t, és a' barátját, *Kazinczy*t” [17]. Úgy látja hát, máris lesz értelme „*kedves Dayká*”-ja kiadásának, szüksége van az ifjabb költő-generációnak a nemes, a klasszikusnak tekinthető hazai példára: „Óhajtom, hogy *Buczy* az én *kedves Daykám* verseit olvashassa minél előbb, ... 's kövesse példáját.” (Kiemelés tőlem. LI.) [18].

Cserey csak igen szűkszavúan reflektál mindezekre. *Buczy* tehetségéről, ambícióiról ő — mint mondja — meg van győződve: „... a Poetai tűz meg van, a szív érzéseit igaz voltú minéműségekbe ha ahoz kapcsolandgya, tökéletességre jut ecsettye — Reméllem el is éri eszt, mert az ember iffiu, és igyekezettel szorgalmatos” [19]. *Daykáról* viszont még csak említést sem tesz levelében — s ez a tartózkodás a későbbiek során is tapasztalható nála. Amikor *Kazinczy Barcsay* halálhíre vételekor ismét szóba hozza — mondván: jó lenne ha *Cserey* vállalkozna *Barcsay* műveinek összegyűjtésére, illetve kiadására [20] — ennek reflexiója ismét elmarad. Pedig *Kazinczy* egy ízben még arra is céloz, mit tart ő *Virág*, *Dayka* és *Kis János* költészete felől, s hogy *Cserey* hol olvashatja ezekről alkotott ítéletét: „Mit tartok én *Virág Benedek*, *Dayka Gábor* és *Kis János* felől, megmondottam azon *Jelentés*emben, melyet *Dayka* eránt az *Ujság*ba iktattam volt...” [21]. *Cserey* — mintha csak kitérni akarna a *Daykával* kapcsolatos szintvallás elől, — válaszaiban minduntalan csak *Barcsayra* tereli a szót... Hogy mi az oka? Tán észrevette *Kazinczy* tartózkodó magatartását *Csokonai* költészetét illetően. Vagy nem óhajtott anyagi áldozatot hozni a *Dayka-versek* *Kazinczy* által sűrűn emlegetett kiadását illetően? A kérdés mindenképp megérdemli még a további kutatást.

Érdekes kép tárul elénk a *Nagy Gáborral* váltott levelekből is. *Kazinczy* debreceni bizalmas barátja ő (1793-tól tart vele kapcsolatot), a *Kazinczy*-család ügyvédje, aki könyvek beszerzésében, leveleinek továbbításában stb. egyaránt segítségére van, mi több: irodalomszerető ember, akivel helyenként elveiről, literátus terveiről is purparlázhat, aki a magyar nyelv kérdéseivel is foglalkozik (főleg régi nyelvünknek volt szorgos kutatója) s aki pl. *Révait* is, *Kazinczyt* is tudósítja alkalmanként kutatásainak eredményeiről [22].

Kis János mellett tán ő az, akit a legapróbb részletekig tájékoztat 1806—07-ig a *Dayka*-kiadás munkálatainak állásáról [23]. Egyszer pl. a sajtó alá rendezéshez szükséges papírok beszerzésére kéri meg [24],

máskor „a' Metricus Poeták” tervezett kiadása kapcsán [25] arról vitázik, hogy a „metricus verseket ki írta előbb és később” Magyarországon [26] — a kérdést megintcsak a Dayka-versek sajtó alá rendezéséhez kapcsolva stb.

A *Nagy Gábor*hoz írott levelek egyik érdekes Dayka-vonatkozása egyébként újból a klasszicizmus *Kazinczy*ját állítja elénk. Már készíti *Dayka* verseihez az „aestheticai jegyzéseket”, mikor váratlan fennakadást okoz munkájában, hogy nincs kéznél *Barthélemy Anacharsisa*, melynek egyik részletét kívánja felhasználni e *jegyzéseknél*. „A' Dayka versei mellé tett aestheticai jegyzéseimben — írja — arra volna szükségem, hogy egy Görög városban a' Magistratus le tépette a' Musicus lantjáról az új példával megszaportott húrokat, mert öelőtte talán 3 vagy 5 húr vala a' lanton. Anacharsisból tudom a' dolgot: de Anacharsisom nincs, mert J[ósi] el vette” [27]. *Nagy Gábor*t kéri meg, írja ki saját példányából a megfelelő részt és juttassa el hozzá [28].

Bán Imre és *Szaunder József* — *Kazinczy* klasszicizmusáról szólva — egyaránt rámutattak, hogy *Barthélemy* népszerű *Anacharsisa* éppoly fontos szerepet játszott *Kazinczy* klasszicizmusának kialakulásában, mint történetesen *Winckelmann* vagy *La Rochefoucauld* művei [29]. Mi sem természetesebb tehát, hogy a Dayka-versek „aestheticai jegyzései”-nek készültkor is felbukkan az *Anacharsis* — stíluszerűen —, mint *klasszikus ideál*.

Nagy Gábornak írott, 1806 január 16-i leveléből tudjuk, hogy az a kért *Anacharsis*-részletet kiírta számára s el is küldte neki: „Az *Anacharsis extractusát* annyival szívesebben köszönöm, mennél inkább érzem annak fáradságos leírását” [30]. *Nagy Gábornak*, az említett részlet másolatát tartalmazó válaszlevele ma ismeretlen, így *Barthélemy* művének 1820-as magyar kiadásából [31] idézzük most — „a Musicaról szóló” részből — a megfelelő sorokat: „A' Jóniaiak; ez a' nép mely nem óltalmazhatta-meg szabadságát a' Persák ellen, mely egy termékeny földön 's a' világon legszebb ég alatt, ezen vesztésért a' művészségek' és gyönyörűségek' kebelében keres vigasztalást magának. Az ő könnyű, fényes, kellemmel tele musikáján érzik egyszersemind boldog éghajlatja által okozott puhultsága is. Bizonyos nehézségekbe került nekünk az ő módjokhoz szokás. Egy ezen Jóniaiak között, *Timotheus*, kiről szállottam néked, egy — eleinte kifütyöltetett Játékszineinken: de *Euripides*, ki nemzete' természetét esmérte, megjövendőlte neki, hogy-még majd uralkodni fog a' Játékszinen, a' mi úgy is lett. Elkevélyedve ezen szerencsével, a' *Lacedémoniak*-hoz ment tizen-egy húru cziterájával és asszonyos énekével. Már kétszer zabolázták volt-meg ezek az új musikások' merészségeket. Még ma is azon darabokban, mellyekkel a' vetélkedésre elő-állanak, azt kívánják, hogy egy hét-húru musica-szeren játszott változások, csak egy vagy két hang-nemekben folyanak. Milyen vólt a' bámulás a' *Timotheus'* akkordjain! Milyen vólt az övé egy a' királyoktól és *Ephorusoktól* költ végzés' olvasására! Azzal vádolták ötet, hogy illetlensége, változósága és puhasága által énekének, megbántotta a' régi

musika' méltóságát, és megrontani igyekezett az ifjú Spártaiakat. *Megparancsolták hogy lantja' négy húrjait szedje-le, azon hozzá-tétellel, hogy ez a' példa örökre távoztasson-el minden újjításokat, melyek az erkölcsök' keménységének ártani próbálnának*" [32]. (Ki-emelés tőlem. LI.) Eddig a *Kazinczy* által említett történet leírása. Úgy látszik viszont: *Nagy Gábor* ennél jóval többet másolhatott ki, méghozzá — *Kazinczy* szerint is — „fáradtságos” munkával [33]. Bizonyosság emellett nem csupán — és nem elsősorban — az idézett köszönetnyilvánítás lehet [34], hanem: sokkal inkább a következő sorokban rejtőző, az újítás, ha úgy tetszik a haladás kérdéseit hordozó gondolatok, amelyek szépen beleillenek *Kazinczy* 1806-ra már kialakultnak mondható ízlésújító programjába, s amelyről egészen bizonyosan *Nagy Gábor* ismeretei-értesülései is alaposak voltak. „Nálunk... — olvassuk a továbbiakban — Hijában kiáltozzák a' bölcsek, hogy hasonló újjítások' béhozása az ország' talpkövei' megingatására szolgál... Minthogy nem hozhatnak végzéseket a' régi musika mellett, annak ellensége' kellemei mindent meghódíthatnak” [35].

Íme hát a *klasszicizmus egyik alapszövegét* [36] máris ott találjuk a sajtó alá rendezés munkájának, s a kiadás esztétikai megalapozását jelentő „jegyzéseknek” előképei között! S ha adatszerű egyezést nem lelhetünk is az 1813-ban végleges formát nyert *Dayka-életrajz* és a fent idézett *Anacharsis-részletek* között, ez utóbbiak alapmotívumai mégis csak felbukkanni látszanak az olyanféle sorokban, mint: „... mindketten tűzbe jövének (ti. *Kazinczy* és *Dayka*) azok ellen, akik mindentől rettegnek, ami idegen, új, szokatlan”; vagy: „Literaturánknak előmenetelét éppen... a rettegés gátolja leginkább” stb. [37].

Kazinczy a tudós hajlamú, nyelvészkedő *Nagy Gábort* egyébként méltán (és nem véletlenül!) kérhette meg erre a látszólag apró, de számára (eddiggi fejtegetéseink is igazolják ezt) nagyon is sokat jelentő szívességre. Előbb már idéztük 1806 március 6-án kelt levelének ama passzusát, melyben a metrikus verselés, illetve a „Metricus Poeták” műveinek kiadása kapcsán készülő *Dayka-kiadását* is felelmegeti [38]. Nos, e levél tartalmát teljes egészében nyelvészeti s irodalmi problémák alkotják. Először *Révair*a hivatkozva korrigálja *Nagy Gábor* nyelvészeti vonatkozású téziseit, aztán régi magyar könyvgyűjteményének egyik darabját ajánlja elolvasásra neki, majd meg a „Metricus Poeták” előbb említett, *Nagy Gábor* által tervezett kiadásával kapcsolatos észrevételeit veti papírra [39], végül pedig egy — személyesebb természetű ügyeire vonatkozó — utalás közbeiktatása után így zárja levelét: „Írjon az Úr, tetszik e a' propositióm a' Metricusok eránt. Íme közlöm az Úrral a' Daykához készülő Jegyzéseket: de még sokat legyalúlok belőle. — Ezt és a' Révai mostani és minapi levelét a' Vaynééval, Hannulikéval vissza várom ezen ember által. mert Daykán dolgozni fogok...” [40].

A neves debreceni fiskális semmiképpen sem holmi dilettáns nyelvész vagy literátor hírében álló férfiú volt (ez esetben aligha bocsátotta volna ki kezéből gondosan készülő *jegyzéseit Kazinczy*) — ellenkezőleg: olyan valaki, aki a korszerű nyelvszemlélet, a modern

ízlés híve és vallója, mégtovább *Kazinczy* híve épp a sokat emlegetett „debreceniség” pátriájában.

A *jegyzések* eme változatáról egyébként semmit sem tudunk. Maga *Váczy János* megjegyzi az imént idézett levél közreadásakor, hogy azok „hiányoznak” [41]. Hogy *Nagy Gábor* hogyan reflektál rájuk, arról sincs semmi hír pillanatnyilag, a *Kazinczy*hoz írott *Nagy Gábor-levelek* lappangása miatt. Az eddig rendelkezésre álló adatokból annyi derül ki csupán, hogy azok hosszabb ideig *Nagy Gábornál* voltak, *Kazinczy* ugyanis több ízben sürgeti visszaküldésüket. 1806 március 20-án aggódva írja, hogy „Megjárom én, h[ogy] az Úr nem Debreczenben, hanem Váradon vala, mikor most beküldöttem a’ Daykához való jegyzéseket. Isten tudja mikor kaphatom meg. Tartsa meg az Úr, míg vissza kívánom” [42]. Április 29-én bizonytalankodva jegyzi meg, hogy „Bár megkaphatná... minél előbb a’ Daykához tett jegyzéseket...” [43]. Május 19-én: „Daykát ’s a’ Vayné leveleit nyugtalanul várom: de magam sem tudom, miként vehetem” [44]. Június 12-én: „A’ Daykához tett jegyzéseket és a’ közlött leveleimet nagyon szívére kötöm az Úrnak, ejtse módját, hogy vehessem minél előbb és csak olly úton a’ hol el nem veszhetnek” [45].

Július 7-én már kissé méltatlankodva írja, hogy „Sem Daykát illető Csomóm nem jó, sem választ nem kapok a’ Postán. Pedig az Úr tudja, mint várom, mind a’ kettőt” [46].

Végre július 24-én úgy látszik, kínálkozik egy jó alkalom: „[Azt] reményelem, hogy e’ levelemet egy Újhelyi Úveges Mester fogja általadni az Úrnak... Kérem az Urat, a’ Vayné, Révai, etc. leveleit, a’ Daykához való jegyzéseket adja által néki...” [47]. A dologból semmi sem lett, mert július 28-án már egy rövidebb levélben ezt olvassuk: „Ezt a’ levelet nem az Úveges viszi, hanem Semlyénbe az Inasom. — Minden szenteknek a nevében kérem az Urat, hogy Daykát, a’ Vayné etc. Révai etc. levelét... Varjással küldje fel a’ vásárkor” [48].

Augusztus 4-én arra kéri *Nagy Gábort*, „...hogy a’ Vayné, Révai etc. leveleit, Hunyadi verseit Varjashoz, Daykához való jegyzéseket... ’s mindent a’ mi talán ezen felyül engem illethetne... lepecsételve és hozzám adresszálvá adja az Úr Rosner nevű Kassai Kalapos boltosnak a’ Kis István boltja körül, hogy ő azt Kassán tégye Neumányinál le számomra” [49].

Úgy tűnik: ezzel megoldódott a probléma, mert most vége is szakad a sürgető, olykor-olykor türelmetlen kéréseknek a *Nagy Gábor*hoz intézett levelekben. Szeptember 24-i keltezés — már csak annyit ír, hogy „Ez a’ becsületes Újhelyi Úveges elhozhatná nekem ha mi küldeni valója az Úrnak lenni talál” [50] — tehát azon felül, amit eddig oly sokáig hiába várt. Most már nem említi *Daykát* más vonatkozásban sem.

1806—07-ből több érdekes adat áll még rendelkezésünkre, melyek fényében még plasztikusabbá lehetnek az eddig vázolt események, elképzelések a Dayka-problémát illetően. Így pl. 1806 február 29-ről egy *Döbrentei*hez írott *Kazinczy-levelet* tartunk számon [51]; május

24-ről egy *Buczy Emil*hez intézettet [52]; június 5-én *Schedius Lajos*-nak [53]; július 9-én pedig *Szentgyörgyinek* [54] ír egyet stb. Érdeklődésünkre elsősorban a *Döbrentei*hez írott levél tarthat számot. Újjonnan jelentkezett barát, kezdő költő *Döbrentei*, s — úgy látszik — a Mester lelkes híve-követője, táborának, párthíveinek növelője.

Mint ismeretes, *Döbrentei* először 1804 végén jelentkezett *Kazinczynál* mégpedig *Kis János* ajánlásával [55], akit a *Soproni Magyar Társaság* révén ismert meg, mint a társaság könyvtárosa. *Kis* és *Döbrentei* kapcsolata eléggé közvetlen, mondhatni baráti jellegű volt ismeretségük kezdetétől, hisz — *Bodolay Géza* hívja fel erre a figyelmet — épp *Döbrentei* érdeme, hogy *Kis János* 1803 táján ismét közelebbi nexusba lépett a Társasággal [56]. A könyvtárosi, majd titoknoki tisztében eredményel szorgoskodó, s ugyanakkor sűrűn verselő *Döbrentei* méltán vonhatta magára *Kis* különösebb figyelmét, amelynek egyenes következménye lett, hogy 1804-ben elvállalja az *ajánló* szerepét, amikor *Döbrentei* jelentkezni óhajt a széphalmi mesternél.

A fiatal költő szerencsés időben szánta el magát eme irodalomtörténeti szempontból egyáltalán nem lényegtelen lépésre. *Kazinczy* — érthetően — az újonnan jelentkezők, a fiatalok körében véli elérhetőnek írói izléselvi népszerűsítését. *Döbrentei* is, később *Buczy Emil* is verseket küld neki esztétikai bírálatát kérve, amelyet örömmel teljesít is. Természetes tehát, hogy a nagy példakép *Dayka* lesz ezúttal is, hisz már korábban kifejtette: azért kívánja esztétikai *jegyzésekkel* közreadni a *Dayka*-verseket, „... hogy ifjú Költőink lássák, mit kell követniük, kerülniük” [57].

Dayka személye-neve-költészete ilyen szándékkal (célzattal) 1806 február 28-án bukkan fel először *Döbrenteivel* váltott leveleiben [58].

Döbrentei — 1806 január 29-én — néhány verset küldött *Kazinczynak* véleményezés, bírálat céljából: „A’ Poezisnak nagy barátja vagyok, ’s lennék, tsak erőm lenne hozzá. Néhány darabjaimat, melylyeket, közöttök különösen a’ Tekintetes Úrhoz írtam, ide írom, ’s kérem, ne sajnálja egyenes ítéletjét felőlök megírni” [59]. (Kiemelés tőlem. LI.) Hat versről van szó, ezek *A’ Balatonhoz*, *A zűrzarvarhoz*, *Tsalattatás*, *Mi enyim?*, *Boldogtalanság*, *A’ lantoló szép* [60].

Kazinczy terjedelmes válaszlevelében közli észrevételeit, kritikái megjegyzéseit [61], elsősorban *Döbrentei* metrikájával kapcsolatosan. *A Balatonhoz* c. vers kapcsán például a hexameterben ejtett hibákra irányítja *Döbrentei* figyelmét, majd meg arra inti: „...lesse ki magán, mellyik lant verésére hívta leginkább a’ természet” [62]. *Daykáról* — mint példaképről! — a *Boldogtalanság* c. vers elemzésekor tesz említést „A’ Boldogtalanság mennyei darab. Kleist lelkét lelem benne. Tiszta jámbusokban kellett volna neki íratatni, vagy szabadabb jámbusokban; mint a’ millyeket *Daykával* együtt én kezdettem. Anapaestusokat tenni jámbusért szabad volt a’ régi rómaiaknál. A’ német azt nem követi. Er streutet mit dem Ernste, mit der Gravitaet des Tones. A’ Terentiusu sorait versnek ismeri a’ fülem: de *Phaedrus* senariusaít úgy nézem mint a’ rossz tánczost. *Dayka* és én a’ jámbus láb helyett az öt lábú jámbus versben széltében éltünk spondaeussal, csak

arra vigyázván, hogy a' két utolsó syllabában, hol a' rímes versekben a' fül homoeoteleütont vár, mindég tiszta jámbus legyen, 's e' szerint ez vala schémánk

$\underline{U} - | \underline{U} - | \underline{U} - | \underline{U} - | U -$

holott Horázt azt kívánta, hogy non ut de sede secunda 's a' t, a' mi jámbusunk osztán így lett; de ez annyira nem ártott a' vers szépségének, sőt azt még inkább nevelte, mindég komoly tárgyra lévén alkalmaztatva" [63].

A tetszést — lám — a legkedveltebb nyugateurópai forma, „az öt lábú jámbus” alkalmazása váltja ki, amellyel már 1794 előtt kísérletezett mind *Kazinczy*, mind *Dayka*, s amely most új poéta tollán kel életre — méghozzá a régi példához (tehát a *Kazinczy* és *Dayka* által követett gyakorlathoz) s „a régi rómaiaknál” is alkalmazott módhoz hasonlóan. Itt is előfordul a jámbust helyettesítő anapesztusz, illetve a *Kazinczyék* által használt szpondeusz egyaránt:

anapesztusz

Órára, mellyet ott tettem életem

$U - | U - - - | U - - - | U - - | - U -$

Esztendeinek ölébe. — Hallgatott

$U - | UU - | U - U - - | U -$

szpondeusz

Szép érzemények környékeztek el [64].

$- - | U - | \underline{U} - | \underline{U} - | U -$

Jellemző aztán az is, hogy az előbbieken idézetekhez még a következő megjegyzést teszi *Kazinczy*: „Bár csak addig, míg az Úr Német országra ki megyen, sajtó alá kerülhetett volna kezeim közül a' szegény *Dayka* maradványa. *Virág után ő az én ítéletem szerint az első metricus Költőnk. Legalább bizonyosan az lett volna, ha megérhetett volna*” [65]. (Kiemelés tőlem. LI.) Minden bizonnyal *Dayka* jelentőségének fokozott hangsúlyozása kíván ez lenni, azt jelenti: tudatosan vallja meg *Döbrentei* előtt is, hogy véleménye szerint *Virág Benedek* mellett *Dayka Gábort* tartja a legjelentősebb *metricus költőnek*. Láthatóan tudatosítani kívánja ezt fiatal barátjában — aki épp külföldi tanulmányútra készül —, s aki *Virág Benedeknek* is tisztelője, hisz épp a *Boldogtalanság* c. vershez írja megjegyzésképpen, hogy „Ezt a darabot *Virág Benedek Úrnak* is megküldöttem...” [66].

Végül térjünk vissza még *Kazinczy* analizisének eme mondatához is: „*Kleist* lelkét lelem benne” [67]. (Ti. a *Boldogtalanság* c. *Döbrentei*-versben.) Azután következik ez a megállapítás, hogy kijelentette: „A' *Boldogtalanság* mennyei darab” [68]. Mennyei, mert „*Kleist* lelkét” leli benne, s mert „tiszta”, vagy „szabadabb jámbusokban” író-

dott, „mint a’ millyeneket Daykával együtt” hajdan ő kezdett írni. Azt jelenti ez, hogy kétszeresen is az új ízlés — ha úgy tetszik, a modern, polgárosult költői gyakorlat — szép példáját adja *Döbrentei* a versben? A levél írásának időpontjában — érzésünk szerint — föltétlenül! Ezt nemcsak a verstechnika előbb elemzett példái igazolhatják, hanem az is, hogy *Kazinczy* maga is nagy véleményvel van a divatos német poéta nem éppen első rangú, de mindenképp új hangvételű, polgári igényeket szolgáló költészetéről, aki *Lessing* barátja volt, s akit nálunk elsősorban *Csokonai* tesz népszerűvé a *Der Frühling* 1802-ben közreadott fordításával [69]. Az akkor húsz éves, lényegében még pályakezdő *Döbrentei* így a sokatígérő, jóérezkű költőtehetség színében tűnhetett fel neki, akiben tán nagy terveinek, ízlés-újító törekvéseinek egyik letéteményesét láthatta. Ezért is óhajtaná Dayka-kiadásával útjára bocsájtani a Wittenbergbe készülő ifjú költőt...

1806 június 5-én egy német nyelvű levélben szól Daykáról *Schedius Lajos*nak is [70]. A külföldet járt, művelt esztétához régi barátság fűzi: már 1794 előtt tisztelettel, elismeréssel emlegeti leveleiben, 1803-ban pedig vele is közli irodalmi terveit — remélve, hogy „...a’ férjfi... a’ ki a’ maga ízlését a’ Külföldiek’ legszebb műveik közrül képzelte...” — helyeslően fogadja azokat: „...a’ Mesterségek’ dolgában csak úgy fogunk elébb haladhatni, ha azon — még eddig ugyan szerencsétlen — igyekezet helyett, hogy szép Originálokat készítsünk, a’ nálunknál szerencsésebb Nemzetek’ remekjeit tészük magunkéivá. Nékem ez az igyekezetem; ’s én ugyan inkább óhajtom azt a’ másod’ karbeli dicsőséget, hogy egy kényes ízletű ’s szerencsés-kezü *Bartholozzinak* nézettessek, mint hogy Hazám bennem egy *Dürrert* találjon. — Teljesedve lesznek legszebb álmaim, ha az *Úr Professor Uram, Bárány Prónay Sándor* és a’ mi Kisünk, a’ magyarul szóló *Emiliát* és *Minnát, Clavigót* és a’ *Testvéreket, Alcibiádot* és *Alcidonist, ’s a’ Yorick* és *Elíza* leveleit olvasván, édesen érzendik magokat ellepve, hogy magyar szókkal *Lessinget* és *Góthét, Marmontelt* és *Frenaist* fogják szóllani hallani. Kárhoztassanak a’ *Puristák*, a’ kik soloecismusaimon azért akadnak-fel, mert nem értik, a’ hogy nekik tetszik, én azzal keveset gondolok; adjanak nékem leczkét, hogy fordítani szabad kézzel kell: én nem térek-el utamról. Szabad kézzel én is fordítottam. Az ő kedvéért... van úgy fordítva a’ *Molière* két bohó játéka; így lesz a’ *Metastasio*’ *Titusa, Themistoclese* és *Régulusa* is. De a’ *Lessing* és *Göthe* ’s a’ *Marmontel* fordítójának illő a’ *Hamlet* tanácsát követni, hogy *Auctora*’ szavaihoz semmit ne adjon a’ magáéból” [71].

Későbbi levelezésükben is központi kérdés marad a magyar irodalom ügye, amiből természetesen következik, hogy 1806 júniusában majd *Schedius*nak elmegy a levél, melyben kifejti *Dayka* költészetének jelentőségéről szóló nézeteit [72]. Levelében azt bizonygatja: *Kis János, Virág Benedek* és *Dayka* lírája azonos arculatot, ízlést és értéket mutat: „Er (ti. Kis János) u[nd] Virág, und der liebliche Sängere Dayka, stehen in einer Linie. So wie Virág in seiner Bahn der grösste

ist, so ist es Dayka hinterwieder in der seinigen, u[nd] Kis es auch”[73]. Aztán még hozzá teszi, hogy *Daykáról* ezt kevesen tudják, mert művei életében nem jelentek meg, de hamarosan bizonyossá lesz, épp az ő *kiadása*, illetve a gyűjteményhez kapcsolt „Aesthetikai Jegyzései” folytatán: „Wäre doch Dayka noch unter uns. Hunc tantum populo monstrarunt fata! — Da seine Gedichte nicht gar zahlreich sind u[nd] da manches, was er schreibt, nicht gedruckt werden darf . . . u[nd] das Werk doch nicht aus sechs Bogen bestehen soll, habe ich ihr hinten eine Schwulst von Aesthetikai Jegyzések angehängt, die auf Ihren Beyfall warten” [74].

Lényegében azt ismétli itt el megint, amit eddig is hangsúlyozott — másoknak —: *Kis*, *Virág* és *Dayka* a modern magyar költészet legjobb képviselői metrikai szempontból éppúgy, mint a klasszicizáló hajlam tekintetében. Csakhogy ez a közlés azáltal válik fontossá, hogy a pesti egyetem esztétika tanárához intéztetik most, akit ha meggyőző érveivel, nyilván nagy mértékben segítheti, irodalomszervező törekvéseit épp a Pest-Budán tanuló fiatalság körében . . .

Nem sokkal később, 1806 július 9-én régi barátjának, *Szentgyörgyi Józsefnek* írott levelében is felbukkan egy *Daykára* vonatkozó becses adalék. Az emlékezetes *Csokonai* körüli viták kellős közepén vagyunk szinte, amikor egyfelől az *Árkádia*-per hullámai is magasra csapnak [75], másfelől pedig a *Kazinczy* által tervezett korrekciós *Csokonai-kiadás* körül is heves szóváltás van Széphalom és Debrecen között. *Szentgyörgyi* is — akit mindenképp *Kazinczy* debreceni hívei között kell számon tartanunk — kissé zokon vette tőle a *Csokonai* „hibáira” vonatkozó megjegyzéseket (közölte is ezt vele) — így csak természetes, hogy most részletezően kifejti véleményét neki, méghozzá *korrekció-elvének* valóságos kis apologiáját rögtönözve: A’ mit én cselekedtem volna, vagy cselekszem, (ti. *Csokonai* verseivel azok esetleges kiadásakor) az olyforma volt volna, vagy lesz, mintha valaki ki akarná nyomtatni a’ maga munkáját, ’s én, látván, hogy gondatlan orthographiával írt, botlásait megigazítanám, ’s úgy adnám sajtó alá. — Kezembem van egy kötet munka, mellynek tiszta papirosára 1795-ben azt írtam, hogy ha az Isten vissza nem hoz’ a’ külföldről, Dayka és Kis barátom, közös gonddal corrigálják, és úgy adják-ki. Miért ne hibázhatott volna Csokonay? ’s miért ne lehetne néki némelly hibáim úgy tenni igazítást, mint Dayka ’s Kis János tett volna az enyémen?” [76].

De nemcsak az ő műveivel tették volna ezt barátai, hanem megfordítva: ő maga is ezt teszi most a felejthetetlen emlékü barát *Dayka* verseivel — példát mutatta a korrekciós kiadásra, amely természetesen a klasszicista ízlés jegyében fogant. „Mint kelljen kiadni a’ más munkáját — olvassuk alább —, megmutattam a’ Dayka verseiben . . .” [77]. Mi más lenne ez megint, mint példaadás, *Dayka* nevének, életművének harcolbogóul való választása! Más kérdés természetesen, hogy milyen hibákhoz, vétségekhez vezetett volna *Csokonai* illetően való közreadása! De végülis mindebből — fejtegetéseink szempontjait figyelembe véve — éppem nem ez utóbbi a fontos, ha-

nem sokkal inkább az a tény, hogy *Dayka* neve a *debreceni magartartás* ellenében a haladás, az irodalmi, mégtovább a nyelvi progresszió szolgálatába került.

**

*

Az 1806–07-es esztendőök sok tekintetben fordulatjelző szereppel bírnak *Kazinczy* pályáján. Az Árkádia-per végülis az ő javára dőlt el annyiban, amennyiben az irodalmi harcok frontjait tisztította [78], nyelvészeti téren pedig nem kisebb grammatikus, mint *Révai Miklós* igazolja — sok tekintetben — ízlésújító törekvéseit [79]. *Révai* 1807-ben bekövetkezett halálával a híres *triász* irányítása is az ő kezébe száll — logikusan, hisz *Szemere* „...már az Árkádia-pörben is...” mellette foglalt állást [80]. Most már egyre bizonyosabbá lesz ország-szerte, hogy Széphalom lakója a modern magyar literatura leghivatottabb apostola. Ez a tudat nyilván benne is megvan: harcait, vitáit egyre több fronton folytatja, s így látszatra úgy tünik: kevesebb idő jut *Daykára*. De csakis látszatra, mert ha adatainkat pontosan számbavesszük, majd rendszerezjük, egyre határozottabban körvonalazódik előttünk: ez az úgy véggépp az irodalomszervezés és a nyelvújítás organikus alkotóelemévé lett — még akkor is, ha egy időre a cenzori késedelem, majd meg gazdasági okok késleltetik a munka továbbfolytatását.

Jellemző mindjárt az első adalék is, amely 1807-ből való. Április 8-i keltezéssel *Rumy Károly Györgynek* egy fordításra szánt dolgozatot küld a magyar verselés nemeiről [81], amelyet „a' Bécsi Annalisk' Intelligenzblattjába” szánt [82] — mondván: ezek olyan dolgok, „...a' mit a' Német nem tudhat, és a' mit illő tudatni velek” [83].

A dogozatot *Rumy* közölte is az Intelligenzblatt 1807-es évfolyamában az alábbi megjegyzést fűzve hozzá: „Diesen interessanten Aufsatz sandte mir mein gelehrter und verehrungswürdigster Freund, der rühmlich bekannte ungr. Dichter Fr. v. Kazinczy in ungarischer Sprache zu, mit der Bitte, ihn ins Deutsche zu übersetzen und in unsern Annalen bekannt zu machen” [84].

Az értekezésben részletezően kitér „a' magyar poesis” négyféle „versificatio”-jára — harmadik helyen említve a *Ráday-nemű* verselést, melyet költői gyakorlatában ő maga is követett, s amelynek szépségeibe *Daykát* is ő vezette be. A verselés „...harmadik nemére — írja — *Ráday* adott mind példát, mind leczkét. Érezvén, hogy a' nem-scandált ének (Lied) örök ellenkezésben van a' muzikai compositiókkal, 's szertelen (*vasta*) olvasása szerint járatos lévén a' németek', francziák', és olaszok' literaturájokban, kik verseiket scandálatlanúl soha nem írták, ezeknek példája szerint kezdette mérni dalainak lábait. Ő tanította e' különbséget érzeni *Versegit*, *Földit*, engemet. Az új leczkét *Földi Csokonainak*, én *Daykának* adánk-által, 's Literaturánk amattól *Kleist*nek *Tavaszát*, *Lillát* 's egynehány szép dalát kapta in dem Bande seiner Oden: *Dayka* pedig annyira megkedvellé a' *Hermione*' új zengését, hogy az első versnem szerint írt [85]

becsesbb darabjait, nevezetesen a' Colardeau Helóizját, nem sajnálta újra dolgozni" [86].

A *magyar nyelv* határait is túllépte tehát, mégpedig azzal a félre nem érthető célzattal, hogy a *modern* magyar verselés legjobb eredményeire irányítsa a közvélemény figyelmét, amely verselés az irodalmi haladás és korszerűség jegyében fogant s olyan kiváló költők vallották magukénak, mint Csokonai és *Dayka* — az egyik már kissé ellenfél-féle, de általa is elismert tehetség, a másik pedig irodalom-szervező, ízlésújító törekvéseinek mintaképe, olykor már harci lobo-gója.

Még bizonyosabbá tesz bennünket a *Virághoz* és *Kishez* írott levelek sora affelől, hogy most is az irodalom-szervező munka lényeges, mondhatni egyik döntő része-eleme a *Dayka*-versek kiadása, egyáltalán a *Dayka-hagyomány ápolása*. Nem győzi eleget hangsúlyozni, hogy a leghűségesebb pályatársai mindig is *Kis*, *Virág* és *Dayka* voltak; hogy az új literatura egyedüli helyes irányát csakis az ő példájuk követése biztosíthatja stb.

1807 április 29-én pl. hosszadalmas levelet ír *Kisnek*, melynek befejezése valóságos érzelmi kitörés, mintegy barátságukat, írói gyakorlatuk közös voltát bizonyítandó: „Bizony az én életemnek nagy szerencséje az, hogy engem *Dayka*, *Virág* és *Kis* szeretett! mit adnék érte, ha titeket barátaim a' Gondviselés szomszédomba hozott 's házi boldogságomnak tanújivá tett volna! Valamikor verseidet, leveleidet olvasom, valamikor rólad emlékezem, nagynak érzem magamat és szégyenlem hogy olly sokszor érdemetlen vagyok hozzád és öhozzájok! Engedjen eddig élni az ég, míg annyi érdemet tehetek, a' mennyi elég lesz arra, hogy a' Maradék engem a' Ti barátságokra méltónak tarthat; míg azt fogom érdemelhetni, hogy azt mondhassák ők: méltó vala azon szent koszorúban állani! *Daykát soha szívem elfelejteni nem fogja. Melly munkákat nyújtott volna, ha együtt élne velünk 's Kisnek 's Virágnak példája, szeretete tüzelne!*" [87]. (Kiemelés tőlem. LI.)

Most sem győzi hát eléggé hangsúlyozni: mit jelentettek ők neki eddigi küzdelmei során. *Kis* és *Virág* azzal, hogy nyomban melléálltak mikor szabadult s újra munkához kezdett, *Dayka* pedig hátrahagyott verseivel, amelyek most az új ízlés mintaképei lehetnek. Érthető sajnálkozása is: „Melly munkákat nyújtott volna, ha együtt élne velünk 's Kisnek 's Virágnak példája, szeretete tüzelne" [88].

Nem sokkal később, 1807 július 2-án, *Virág Benedeknek* is efféléket ír majd: „Nekem mind azok között, a' kiket a' Múzsák' szent-ségében ismérnem adatott, Te vagy és Te maradsz, 's *Kis* és *Dayka*, az első..." [89].

Íme: ugyanazok hangsúlyozása, ismét, amit munkája legkezdetén kifejtett *Kissel*, *Daykával* s *Virág Benedekkel* való barátságát, irodalmi törekvéseit illetően! Miért kell ez ismét? A viták heve diktálja minden bizonnal; *Debrecen*, a *Dunántúl*, *Verseghy* már határozottan ellene fordultak, kell tehát az *ellenpélda*, s a pártján lévők összefogása, biztos maga mellé állítása. S milyen leleménnyel, még tovább: tudatossággal teszi ezt! Nemcsak azáltal, hogy nyílt fórumon, vagy

magánlevélben vallja meg; kiket kedvel, tart barátjának, illetve kinek műveit, irodalmi, vagy grammatikai törekvéseit azonosítja a magáéval, hanem azáltal is, hogy *egyetlen normát állít fel*, mégpedig a *korszakosság és az esztétikum normáját*, amely — szerinte — egyedüli alap lehet elbírálni: ki is „szolgált inkább literatúránkat”. Ugyan-ezen év szeptember 15-én *Kis János*nak egy korábbi (1807 augusztus 29-én kelt) levelére válaszolva fejti ki, hogy „Kaczagást ’s hahotát érdemlő dolog azt tekintgetni, hogy mellyik vallásbeli Test szolgált inkább literatúránkat, ’s többet mint csak kaczagást és hahotát, midőn annál fogva osztán kabalákat csinálnak némellyek” [90]. *Kis János* 1807 augusztus 29-i levele ama részletének reflexiója ez, amelyben *Kis* egy szombathelyi látogatásáról számolva be *Kazinczy*nak elmondja, „... hogy katolikus Auctoraink a’ Parnasszuson is uralkodni akarnak, ’s mi több oda is transplantálni akarják az egy idvezítő hitet” [91].

Mintha csak az *Orpheus* emlékezetes *Bé-vezetésének* sorai visszahangzanának most *Kazinczy* tollán, midőn válaszképpen kifejti a kérdéssel kapcsolatos érveit *Kis*nek, aki — úgy látszik — ezúttal egy kissé luteránus önmagát mutatja barátjának. Nos, *Kazinczy* nem tagadja meg, hogy nem ad igazat *Kis*nek, sőt — hogy ellenkező véleményen van — közli is vele: „én azokkal tartok, a’ kik itt a’ Pápis-táknak adják az elsőséget. Felekezeted Rajtad kívül alig nevezhet egyet kettőt. Vessük tehát össze a’ Kálvinistát a’ Pápis-tával. Kit nevezünk mi akkor, mikor ők Virágot és Daykát, s Rajnist és Révait mutathatnak? Révait pedig nem csak úgy mint Grammaticust, hanem úgy is mint Poetát. Mert valóban azon darabjain, mellyek Régiségében egy helyt például vannak előhozva, igen sok csíny látszik. Kit nevezhetünk akármely nemében a’ Literatúrának? Bessenyei Pápis-tává lett ember. Péczeli egy tiszteletet érdemlő ember volt: de hiszen az volt az ő Originálja a’ Németek közt, Gotsched is, der fadeste, wässrigste, geschmackloseste aller Dichter. Horváth Ádámot? csudá-lom, irigylem diarrheáját, de régen megjöttem én azon tévedéséből, hogy versnek ’s poemának tartsam a’ mi csak rímára szedett csin-talan próza. Én Báróczin kívül Kálvinistát alig tudok nevezni. Mert Csokonai sem arra való, hogy az ő nevét ott említsük, a’ hol a’ Te és a’ Te társaid nevei említetnek. Még a’ Brodwissenschaftokban is csak nézzd hogyan írnak. Nézzd a’ sola salvifica Debreczen lakosait, Budait és Szent-Györgyit, kiknek írásaik Neked és Nékem bizonyo-san abban a’ mértékben hibások, mint nékiek az a’ Tiéd, mellyet világos szókkal declarála mind az egyik, mind a’ másik önnön ma-gamnak. — Azon tehát, kedves barátom, ha a’ Pápis-ták felfújják magokat, ne akadjunk-fel, ha megbotránkozunk is. Superbia quaesita meritis. Valljuk-meg, hogy igazok van. De iszonyodjunk-el az esprit du corps-tól, ’s vonjuk példánk által észre a’ kik nem javíthatatlanok” [92].

A felvilágosodás eszméinek híve szólal meg ezúttal, az a *Kazinczy*, aki már az *Orpheus* korszakában a tolerancia híveként mutatkozott be, akinek — mint maga mondja — „soha sem juthatott volna”

eszébe „azt vizsgálgatni”, hogy a *Kálvinisták*, avagy a *Pápisták* adtak több tehetséges íróat a hazának, de aki most — ha már egyszer szóba hozták a dolgot — *csak kimondja*: „... azokkal tart..., a’ kik itt (ti. a literatúrában) a’ Pápistáknak adják az elsőséget”.

Érvelését — tán nem is kis mértékben — befolyásolja Debrecen-ellenessége is, *Csokonai* pl. nem arra való szerinte, hogy nevét *Kis* és társai (pl. *Báróczi*) mellett emlegessék; „a’ sola salvifica Debreczen lakosai”, azaz *Budai és Szentgyörgyi* szintén jelentéktelen *Kálvinista* literátus, „kiknek írásaik” *Kis* és *Kazinczy* szemében egyaránt „hibások” stb. De vajon szemére vethető-e ez, amikor nyilvánvalóan tudjuk, hogy joggal foglal állást a katolikus poéták mellett, hisz *Virág* és *Dayka*, *Rájnis* és *Révai* nem egyszerűen csak *pápisták*, illetve *pápista* *literátorok*, hanem — főként *Dayka* — a felvilágosult gondolat, s a modern magyar literatura bajnokai is, *Révai* meg épp a magyar nyelvtudomány alapjainak egyik lerakója. Éppen ezért lenne tévedés, ha fenti nyilatkozatában a felekezeti állásfoglalást hangsúlyoznánk; nem egyéb az a rá mindenkor jellemző magabiztos szatirizálásnál, amely mögött természetesen mindig ott áll az új frontokon küzdő klasszicista író és most már nyelvújító is.

**

*

Amit a frontszélesítés terén már 1806—07-ben megkezdett, azt majd 1808-ban még tovább folytatja-fejleszti. Főleg a *Dunántúl*, tehát *Kisfaludy Sándor* ellen támad, s ebben *Daykának* hagyatékával-példájával érvel — ilymódon állítva ismét előtérbe a szeretett poétát, mint követendő példát. Hogy ehhez mi szolgáltatja az alapot, indítékot, arra a válasz több oldalú lehet. Elsősorban is azt kell tudni, hogy még 1808 második félesztendejének beköszönte előtt visszakapja a cenzortól a *Dayka*-kéziratokat, *méghez a imprimációs végzéssel* [93]. *Kissel* közli lelkendezve most is az örömhírt. „Ma... — írja 1808 június 2-án — nagy öröm ért; végre megkapám *Daykának* verseit a’ Censúráról, mellyeket azok a’ leskelődők esztendőnél tovább tartóztattak” [94]. Sikere — hogy becsapta a cenzort — valósággal szíthatja a továbbiakban lelkesedését: „Oh a’ szemeket meresztő vakok! Megcsaltam őket. Helóiznak levelét *Abejlárdhoz*, mellyet még a’ *Leopold* uralkodása alatt sem akara megengedni a’ Censúra, meghagyták, mert — csak képzeld őket! — a’ *Christus* menyasszonyát *Vezta* szüzévé, — *Abejlárdot* *Aulussá* csináltam...” [95].

Most tehát — túl az első nehézségeken — egészen konkrét formában csillanhatott fel benne a remény: rövid időn belül oda teheti az olvasó asztalára — de főképp költőink elé! — *Dayka* verseit, hadd lássa a *publikum*, *mit kell poétáinknak követnie*k.

Biztatás lehetett számára azután az is, hogy újabb hívek, barátok ismeretségét hozta meg az 1808-as esztendő, olyan barátokét, akik vezérüknek tekintik őt, osztoznak izlésbeli elveivel, s nem utolsó sorban — legalább is ketten — kiváló tehetséggel rendelkeznek. *Berzsenyi Dániel* az egyik, *Kölcsey Ferenc* a másik, s a másodrangúak közé felzárkózik majd a derék *Vitkovics* is, az újjászületett *triász*

lelkes tagja, a jó kapcsolatokkal rendelkező pesti ügyvéd, aki majd a *Dayka-kiadás* munkálatainak is részese lesz.

Igy kezdhet hát hozzá — most már a kritika megteremtésének igényét is szem előtt tartva — kellő biztonsággal *Kisfaludy* konzervatív, a nemesi patriotizmustól valóban nem mentes irodalmi törekvéseinek bírálatahoz — mégpedig a számára *modernet* jelentő *Dayka-példa* következetes hangsúlyozásával, mondhatni: középpontba állításával.

Ismeretes, hogy *Kazinczy* már 1806 során — Szauder József szavaival élve — „...taszítóan hatott Kisfaludy Sándorra...” méghozzá „...a Verseghyről Révainak adott... nyilatkozatával...” [96]. Kapcsolataik e kezdeti lazulása — amint azt *Fenyő István* már kimutatta — 1807 táján fokozódik majd, amikor is *Kazinczy* bizonyos féltékenységgel veszi tudomásul *Kisfaludynak* a közönség és az íróársak körében jelentkező, egyre erőteljesebben megnyilvánuló sikerét [97]. Egyik *Cserey Farkashoz* írott levél részletét idézi (1807 március 2.), amelyben először jut kifejezésre *Kazinczy Kisfaludy-ellenessége*: „...olly szertelen magasztalásokkal van kedvek valakit elborítani, mint Himfyt szokták Recensorai, kik közzül némellyik ötet nem is érti. De én részemről azt tartom, hogy minek előtte olly felette nagyon magasztaltassam, jobb egy kevésbé megtépettetni, mert engem semmi sem pírít inkább, mint a’ meg nem érdemlett magasztalás” [98].

1807 augusztusában már a hűséges barátoknak, s fegyvertársnak, *Kisfaludyval* való kapcsolatai közvetítőjének *Kis Jánosnak* fakad ki igen élesen *Himfy* ellen. A *Csobánc*, a *Tátika* és a *Somló* megjelenése szolgáltatta a konkrét okot erre, amelyek végső soron „számára mindannak... ellenpontját...” jelentették, amiért ő egy évtizeden át szívós küzdelmet folytatott [99]. Ez a — végső soron most már — elvi tartalmú ellentét mondatja ki vele a következőket: „...Én megvallom, hogy oda lettem a’ mint megolvastam. (Ti. a Himfy-regéket. L. I.). Nincs benne semmi *Compositió*. Úgy tetszik, hogy a’ sok nyomorúlt Rittergeschichte-keket lopdosta-meg, ’s egyből is, másból is kiszedvén holmit, a’ sok rosszkából egy új rosszat gyártott minden mesterség nélkül. Velut aegri somnia! ’S millyen benne maga a’ vers is! *Eggy* metrum az egész könyvben, holott minden darab mást ’s meg mást kívánt — holott már a’ dedicatiókat is más versnemben (’s másban a’ költeményben előforduló énekeket is) kellett volna írni! Én az egész munkában nem leltem többet egy strófánál, a’ melylyet kedvem volt volna újra elolvasni, az bal kéz felől áll, alól, a’ *könyv*’ közepe’ táján. ’s az az értelme: hogy az életben nincs kedvesebb szak, mint a’ midőn álmunk teljesedésre kezdenek élni. A’ dictió nem castigált, a’ grammatika öszve meg öszve van benne gázolva, ’s már ez nem csak *Kisfaludyra* vet foltot, hanem *Takácsra* is. Valóban *Takács*, a’ ki maga is Poéta, jó szolgálatot tett volna a’ mi Himfynknek, ha ezt az egész könyvet, míg még kézírásban volt, tűzbe vetette volna. Annál bátrabban mondom-ki előtted ítéletemet, mert annak a’ Poétának is az az értelme felőle, a’ kit én úgy is mint író, úgy is mint Embert olly formán szeretek mint Tégedet” [100].

Különösen két kitétele szembeszökő: 1. „*Eggy* metrum az egész könyvben, holott minden darab mást 's mást kívánt . . .” 2. „. . . Takács a' ki maga is Poéta, jó szolgálatot tett volna a' mi Himfyneknek, ha ezt az egész könyvet, míg még kézírásban volt, tűzbe vetette volna” [101]. A *metrika* egyhangúsága háborítja fel egyfelől, tehát az, hogy *Kisfaludy* tudomást sem vesz a *Ráday nemű verselés* addigi eredményeiről-létezéséről. A híres *Kisfaludy-recenzió* egyik lényeges kritikai szempontjának előképe villan fel itt — s bár jöllehet — *Dayka* vagy *Ráday* neve nem is említettik, mégiscsak ez a, itt még csirájában jelentkező gondolat bomlik majd teljesebbé, az említett *recenzió* alábbi soraiban: „. . . mi fogott volna lenni a' Kisfaludy munkája, ha ez a' kényessége az érzésnek 's az a' könnyűség, mellyel ő a' maga érzéseit kinyomni tudja, ez a' szép világ tónusa, 's a' német, francia 's olasz nyelvök stúdiuma által kimivelt izlés *olly zengésű versekkel egyesítetett volna, a' millyenekben Dayka énekelt*” [102]. (Kiemelés tőlem. L. I.)

Másik kitétele is ilyen előzmény-féle lesz, amennyiben a jól ismert *Himfy-epigrammát* idézi emlékezetünkbe:

Dayka: Tűzbe felét! *Himfy*: Vetem.

Dayka: Újra felét! *Himfy*: Ím!

Dayka: Harmadikat még!

Himfy: Lángol az is!

Dayka: Jer most; vár az olypusi kar.”

Lám, mily tudatos előkészület ez a híres *recenzióra*, illetve a fenti, *elvi különbözést jelző epigrammára*, mégpedig *Dayka* példájának következetes hangsúlyozásával! S e tudatosság épp az által kap komoly elvi háttérrel, hogy *Kazinczy* „Elvei, észről és izlésről vallott meggyőződése, irodalmi céljai érdekében határozza el . . .”, hogy ily módon emel gátat „. . . Kisfaludy mind növekvőbb hírnevének, kimutatja műve fogyatékoságait, s ezáltal megakadályozza azt, hogy belőle váljék a hazai költők mintaképe” [103]. Mindebből pedig már természetesen következik az a tény, hogy az ellenpéldakép itt csakis *Dayka* lehet, akinek népszerűsítésén, illetve költészetének közkinccsételén — lassan csaknem egy évtizede dolgozik, sőt több esetben is hangsúlyozta, hogy ifjú költőinknek e tradíciókat kell követniük [104].

De míg az eddigi során csak magánleveleiben kerülhetett ezek kimondására sor, most már a nyílt fórumon teheti ezt, és pedig *recenzió formájában*, amelynek igényét irodalmi életünk fejlődése szükségképpen hozta meg, s amely épp a *Himfy-recenzió* megjelenésével kap először országos jelentőséget [105].

A *recenzió* megírására — a fent említett előzmények után — 1809 tavaszán került sor [106]. A bécsi *Annalen der Literatur und Kunst in dem oest. Kaiserthume* c. folyóirat közölte [107] — természetesen német nyelven — ami csak növelhette jelentőségét, hiszen ezáltal szélesebb publikum szerezhetett tudomást róla; maguk a németek is felfigyelhetek rá, tán épp az íróársadalom, amelynek tekintélyét *Kazinczy* mindenképp szem előtt tarthatta.

Már *Szaunder József* utalt rá, hogy *Kazinczy* kritikája „... nagy megértéssel készült”, *Kisfaludy* költői erényeinek méltatására is kitért [108]. Súlyát mégis — s egyben hatását is — elsősorban elmarasztaló, kritizáló kitételei szabják meg. Kritikai megjegyzéseinek elvi alapját *klasszicista ízlésében* kell keresnünk, s ennek nyomait nem is nehéz a recenzió szövegében kimutatni: „... Őtet a' boldogított szerelem' dalaira a' Tibull lelki tanítja” [109] — olvassuk egy helyütt, máshol egyenesen *Wielanddal* érvel, amikor a klasszicizmus egyik alaptételét így fogalmazza meg: „A' Művész még a' rútat is, midőn azt festenie kell, olly szépen festi, hogy a' szem ezeket a' festett rútakat undorodás nélkül nézheti, sőt hogy *Wielanddal* szöjjünk, a' rútban is Grátziákat kénytelen lenni” [110]. S amikor ezt írja, *Kisfaludy* nyelvi *provincializmusait*, helyenkénti népies fordulatait, egyáltalán *a nyelvi megformálást* marasztalja el, amely alapvető gátja annak, hogy a klasszikus szépségideál „festése” terén *Himfy* tökéletes legyen.

Legfőbb hibául rója fel, hogy „... a' *Kisfaludy* Úr nyelve bőv ugyan, 's igen kedves 's sok helyeken csudálást is érdemlő: *de nem tudós nyelv, nem classicus tisztaságú, nem grammatisch correct*” [111]. (Kiemelés tőlem. L. I.) Pedig mi lehetett volna „*Kisfaludy* munkája”, ha oly nemes „... zengésű versekkel egyesítetett volna, a' millyenekben *Dayka* énekelt!” [112].

Nem egyéb ez, mint *Dayka nyelvi felsőbbségének*, azaz: *a nagy példakép* költői erényeinek hangsúlyozása [113], s ez végsősoron semmi mást nem szolgált, mint az új polgárosult irodalmi ízlés jogosságának-fontosságának népszerűsítését — illetve: *Kisfaludy Sándor* nemesi, konzervatív patriotizmusának — amely kétségtelenül irodalmunk előrehaladásának, fejlődésének lényeges gátló tényezője volt — a publikum előtti megtépzását. Ennek érdekében emlegeti *a korrekció* szükségességét is, ami megint csak a *Dayka*-kérdés szerves tartozókéává teszi a recenziót — amennyiben *Kazinczy* épp *Dayka* verseinek *korrekciós kiadásával kívánta* megmutatni, hogyan kell írónknak a művek *nemesítését, csiszolását* a klasszikus tökéletesség színvonalára emelését elvégezni.

„A *Kiadónak* — olvassuk a *korrekció* kérdésével kapcsolatosan egy helyütt —, *Péteri Takács József* Úrnak, ki maga is tisztelt prózai 's poétai Írónk, elég bátorsággal kell vala bírnia, kimutatni a' meg-sikamlásokat nemeslelkű barátjának, vagy engedelmet nyerni tőle, hogy a' *Kézírásból* mind azt a' mi vétkes, irgalom nélkül kitörölhesse” [114]. Néhány sorral lejjebb pedig, — miután *Kisfaludy* grammatikai fogyatékosságait felsorolja — már „... a' magyar literatúra minden barátjainak nevében óhajtja, hogy ha a' munka ismét ki fog adattatni... a' Poéta érdemes barátja az itt említett 's értett botlásokat igyekezzék jóvá tenni, 's mind azt, a' mi a' mívelt olvasót benne bántja, gyalúlja, vagy inkább a' Poétával gyalúltassa le” [115]. Végül mindezeket betetézi ama summás ítélete, amely a híres *Himfy-epigramma* prózai megfogalmazásának, közvetlen előképének is tekinthető: „A' tiszteletünkre méltó Poéta dicsősége sokkal igazabb fényben

ragyogna, hogy ha e' kötetnek legalább harmadát elhagyta volna..."[116].

Kisfaludynak — a recenzió megjelenését követő hónapokban nyilvánított — nagyfokú ellenszenvét csak tovább fokozza majd a *Himfy-epigramma* megjelentetése a *Tövisék és virágokban*, amely viszont már átvezet a nyelvújítási harc mezejére, amikor is újabb vonatkozásokban ötlük fel megint a *Dayka* neve és példája.

J E G Y Z E T E K :

- [1] Magyar Kurir 1805. III. Fertály Esztendő 111—112. l.
- [2] Lőkös István: Dayka Gábor utóéletéhez. Az Egri Tanárképző Főisko'a Tudományos Közleményei III. Eger, 1965. 221—227. l.
- [3] Kaz. lev. III. 78—79. l.
- [4] U. o. 239—241. l.
- [5] U. o. 276—277. l.
- [6] Kaz. lev. III. 296—297. l.
- [7] U. o. 291—293. l.
- [8] U. o. 282—283. l.
- [9] Megjelent a Magyar Kurir, 1805. február 19. számában.
- [10] U. o.
- [11] Lőkös István: I. m.
- [12] Bán Imre: Kazinczy Ferenc klasszicizmusának kérdéséhez. ItK. 1960. 49. l.
- [13] Lásd erről: Szauder József bevezető tanulmányát Kazinczy Ferenc válogatott műveihez. Bp., 1960. I. köt. LXVI—LXVII. l.
- [14] Kaz. lev. III. 335. l.
- [15] U. o. 440. l.
- [16] U. o. 450. l.
- [17] U. o.
- [18] U. o.
- [19] U. o. 461. l.
- [20] Kaz. lev. IV. 125. l.
- [21] U. o. 132. l. Az általunk említett Magyar Kurirbeli „Tudósításra” céloz. Lásd: 1. számú jegyzet.
- [22] Kaz. lev. II. 596. l.
- [23] 1805. február 5-én tudósítja, hogy „Daykának nagy csomó Msját kapta... ajándékba” (Kaz. lev. III. 423. l.); február 21-én pedig ezt olvassuk levelében: „Daykával múlatom magam, derekasán készül sajtó alá a' szép munka.” (Kaz. lev. III. 437. l.)
- [24] „Ez az ember az Úrnak 1 Rft fog által adni. Kéntelen vagyok az Úrnak azzal a' kéréssel alkalmatlankodni, hogy ezen olly forma papirost, mint az ide tett bémázolt folium, vegyen nekem Pfannschmidnél; 's ha illyen éppen nem volna, *Murányi Mítettelt*, 's küldje ki most. Daykát készítvén nyomtatás alá, illyenre van szükségem.” (Kaz. lev. IV. 79. l.)
- [25] 1806. március 16-i levelében írja Nagy Gábornak: „Ha az Úr a' Metricus Poétákat maga adja ki, és nem én velem adattatja, annak sok tekintetben igen fogok örvendezni.” (Kaz. lev. IV. 89. l.)
- [26] U. o. írja: „...ha én adnám-ki, ismét szöllani fognék arról, hogy a' metricus verseket ki írta előbb és később: Szabó Dávid e vagy Rájnis? Pedig már azt az Orpheusban is mondtam, most is mondom a' Dayka versei jegyzéseiben”. (Kaz. lev. IV. 89. l.)
- [27] Kaz. lev. IV. 9. l.
- [28] U. o.
- [29] Lásd: Bán Imre: Kazinczy Ferenc klasszicizmusának kérdéséhez. ItK. 1960. 43—44; 48. l.; Szauder József: Id. Bev. a MK. Kazinczy köteteihez. LII—LIII. l.

- [30] Kaz. lev. IV. 27. l.
- [31] Az ifjú Anacharsis utazása Görög-Országban... Barthélemy Apát úr után Francziából fordította Deáky Filep Sámuel, Kolosvár, 1820.
- [32] U. o. III. köt. 75—76. l.
- [33] Lásd: Kaz. lev. IV. 27. l.
- [34] U. o.
- [35] Anacharsis id. kiad. III. köt. 76. l.
- [36] Szauder nevezi így az Anacharsist. Id. Bev. I. Bp., 1960. LXVIII. l.
- [37] Újhelyi Dayka Gábor' versei... Pest, 1813. XX. l.
- [38] Kaz. lev. IV. 89. l.
- [39] U. o. 88—90. l.
- [40] U. o. 90—91. l.
- [41] U. o. 91. l. lapolji jegyzetben.
- [42] U. o. 96. l.
- [43] U. o. 137. l.
- [44] U. o. 153. l.
- [45] U. o. 190. l.
- [46] U. o. 214. l.
- [47] U. o. 231—232. l.
- [48] U. o. 241. l.
- [49] U. o. 251. l.
- [50] U. o. 325. l.
- [51] U. o. 67—70. l.
- [52] U. o. 156—157. l.
- [53] U. o. 177—183. l.
- [54] U. o. 215—218. l.
- [55] Szauder: Id. Bev. LXII. lap; továbbá: Kaz. lev. III. 230—231. l.
- [56] Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785—1848. Bp., 1963. 144. l.
- [57] Kaz. lev. III. 446. l.
- [58] Kaz. lev. IV. 67—70. l.
- [59] U. o. 32. l.
- [60] U. o. 32—36. l.
- [61] U. o. 68—69. l.
- [62] U. o. 69. l.
- [63] U. o. 69. l.
- [64] U. o. 34—35. l.
- [65] U. o. 69. l.
- [66] U. o. 35. l.
- [67] U. o.
- [68] U. o.
- [69] Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Franklin kiadás. Bp., é. n. 637—678. l.
- [70] Kaz. lev. IV. 179. l.
- [71] Kaz. lev. III. 41—42. l.
- [72] Kaz. lev. IV. 179. l.
- [73] U. o.
- [74] U. o.
- [75] Ezúttal hangsúlyozottan az Arkádia értelmezéssel kapcsolatos vitára célzunk.
- [76] Kaz. lev. IV. 217. l.
- [77] U. o.
- [78] Lásd: Szauder: Id. Bev. LXVIII—LXIX. l.
- [79] U. o. LXIX—LXXI. l.
- [80] U. o. LXXI—LXXII. l.
- [81] Kaz. lev. IV. 545—554. l.
- [82] U. o. 549. l.
- [83] U. o.
- [84] Idézi Váczy János: Kaz. lev. IV. 623. l.
- [85] Itt az ún. *Zrinyi-nemű* verselésre gondol Kazinczy. Ezt a megjegyzést a Dayka-életrajzban is megtaláljuk: „Dayka belé vezetve általam a Ráday-

nemű versek írásába... annyira megkedvelte ezt, hogy azon darabjait, melyeket jókká akara tenni, újra dolgozá, 's többé a' Zrínyi-neműben semmit nem írt." (Dayka Gábor versei... Pest, 1813. XXXVIII. l.)

- [86] Kaz. lev. IV. 547. l.
[87] U. o. 579. l.
[88] U. o.
[89] Kaz. lev. V. 65. l.
[90] U. o. 155. l.
[91] U. o. 141. l.
[92] U. o. 155. l.
[93] Korábban ui. kétkedően nyilatkozik — épp Virág Benedeknek — arról, hogy Dayka sikeresen megjárja a cenzurát. „Daykának verseit beadtam a' Kassai Censornak régen — írja még 1807 július 2-án Virágnak — 's ő mihelyt vette, felküldötte a Lő[bliche]s Consiliumhoz. Erre elrettentem. Azt mondja, hogy az újabb rendeletek szerint minden munkát oda kell küldenie... Aligha vagy Abelard levelei, vagy az a' Deák és Magyar Elegia nem okozta a' tartóztatást, a'mellyet Dayka 1792-ben írt, és a'mellyben az van, hogy az ellenség *tépett hajjal jő Bécsbe békét kérni*. Tudtam hogy Abelardot nem fogja ízelelni a' Censor s Heloízt Cleliává. Abelardot Gallussá csináltam 's az apácza egy Római vestalis szűz leve. Elvárom, visszkapom é az exemplart.” (Kaz. lev. V. 66. l.)
[94] Kaz. lev. V. 470. l.
[95] U. o. 470—471. l.
[96] Szauder: Id. Bev. LXXVIII. l.
[97] Fenyő István: Kistfaludy Sándor. Bp., 1961. 283. l.
[98] Kaz. lev. IV. 506. l.
[99] Fenyő: I. m. 283. l.
[100] Kaz. lev. V. 132. l.
[101] U. o.
[102] A recenziót az 1814-es magyar szövegből idéztük: Erdélyi Múzeum I. k. 84. l.
[103] Fenyő: I. m. 285. l.
[104] Kaz. lev. III. 446., 450. l.; IV. 69. l.
[105] Lásd erről részletesen Tóth Dezső-kitűnő tanulmányát: Irodalmi kritikánk kezdeteinek néhány kérdése. ITK. 1958. 200—207. l.
[106] Fenyő: I. m. 285. l.
[107] 1809. II. k. 127—136. l. A cikk később magyarul is megjelent, mégpedig az Erdélyi Múzeum 1814. I. k. 72—89. l. A dolgozatban szereplő idézeteket innen vettük.
[108] Szauder: Id. Bev. LXXVIII. l.
[109] Erdélyi Múzeum I. k. 73. l.
[110] U. o. 85. l.
[111] U. o. 84. l.
[112] U. o.
[113] Szauder: Id. Bev. LXXIX. l.
[114] Erdélyi Múzeum I. k. 84. l.
[115] U. o.
[116] U. o. 87. l.